

ÚJVÁRI EDIT

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

<https://orcid.org/0000-0002-4552-1585>

A győzelem jelképei

Absztrakt

A győzelem számos jelképe ismert a különböző kultúrákban. Európában az ókori mediterrán eredetű, elsősorban az antikvitásban kialakult szimbólumok hagyományozódtak tovább, részben módosulva, új jelentésekkel kiegészülve. A kereszténység az új győzelmi jel mellett a görög-római diadal-motívumok átértelmezésének érdekes példáit mutatja. A tanulmány ezekre az ókortól kezdődően átörökölt jelképekre és a jelentésekben történő módosulásokra fókuszál. Bár az elvont fogalmak esetében jellemzően a közmegegyezés által kanonizált szimbólum jelek a tipikusak, a győzelmi jelképek azért is érdekesek, mert ősi, ösztönös kifejeződések, gesztusjelek fennmaradása is kimutatható, amelyek keveredhettek, kiegészülhettek későbbi korok győzelmi motívumaival.

Kulcsszavak: görög-római, keresztény győzelem jelek, jelentésváltozás

Symbols of Victory

Abstract

The symbols of victory are known in various cultures. In Europe, of ancient Mediterranean origins, mainly developed in antiquity have been passed down, partly modified and supplemented with new meanings. Christianity also exhibits compelling instances of reinterpreting Greco-Roman triumphant motifs, alongside its new victory symbols. The study examines these symbols that have been inherited from ancient times and the changes in their meanings. Although symbol signs agreed upon by consensus are common in abstract concepts, victory symbols are interesting because they frequently incorporate ancient gestures and expressions, possibly merging upon triumphal symbols from different times.

Keywords: Greco-Roman, Christian symbols of victory signs, modification of meanings

Bevezetés

A természetben és az emberi társadalomban egyaránt jelen van a versengés, a győztesek és a vesztesek küzdelme, akár a csoportok közötti rivalizálás, akár a csoporton belüli hierarchia-harc formájában. Ennek megfelelően a győzelem fogalma az emberiséggel egyidős lehet, a jelképes kifejezésére pedig jeleket¹ és

¹ A Charles Peirce-i szemiotikai kategóriáknak megfelelően, a jelölő (a jel érzéklehető eleme) és a jelölt (a tartalom) összekapcsolása a szimbólum jelek esetében a közmegegyezés, az ikon jeleknél a hasonlóság, míg az index jeleknél a fizikai kapcsolat alapján történik (Peirce 2005: 29.;

jelalakzatokat alkottak és használtak a különböző korszakokban. Ebben a tanulmányban az ókori mediterrán, valamint az európai kultúrák győzelmi jeleire fókuszálok, kiemelve a különböző, ókortól kezdődően máig átörökölt hagyományokat, a jelentésekben történő módosulásokat. Bár a győzelemhez hasonló, elvont fogalmak esetében jellemzően a közmegegyezés által kanonizált szimbólum jelek a tipikusak, a győzelem jelei azért is érdekesek, mert ősi, ösztönös eredetű gesztusjelek fennmaradása is kimutatható, amelyek keveredhettek, kiegészülhettek későbbi korok győzelmi motívumaival, sőt a 20. században is gyarapították a győzelmi jelek sorozatát.

A győzelem archaikus jele

A mások fölötti győzelmet kifejező ősi jel a legyőzöttek letaposása, a föléjük emelkedő győztes hadvezér atavisztikus gesztusa, amelyben a ragadozóknak a prédaállatot, a vadászoknak pedig a zsákmányukat legyűrő mozdulata is visszaköszön. Például ezt illusztrálja a Kr. e. 23. századi Narám-szín akkád uralkodó győzelmi sztélé domborműve, hiszen a dombokon lépkedő, óriásként ábrázolt győztes király lábai alatt ábrázolják a lullubik legyőzött katonáit (lásd 1. kép).

A hódító rómaiak is alkalmazták ezt az ábrázolási módot, például hasonló gesztusjel figyelhető meg császári érméken, többek között Aurelianus császár (uralk. 270–275) és Valens császár (uralk. 364–378) által kiadott érméken (lásd 2–3. kép). Ez utóbbi különösen figyelemre méltó, hiszen a jobb lábával a legyőzöttre taposó, a győzelemre index jellel utaló figura kezeiben további győzelmi szimbólumok láthatók: bal kezében a hagyományos római Victoria szobor, jobbjaiban pedig a 313 utáni korszak keresztény császárainak győzelmi jele, a motívumos hadizászló. E két római győzelmi motívumra még visszatérek.

Szívós 2012: 183).

1. kép. Narám-szín győzelmi sztéléje, részlet. Párizs, Louvre.
<https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/clo10123450>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

2. kép. Aurelianus császár érme.
<https://www.colleonline.com/en/items/230388/coins-ancient-to-romans-imperial-and-republican-aurelian-1518-oriens-avg>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

3. kép. Valens császár érme.
<https://www.romancoins.info/ValentinianTheodosius.html>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

A legyőzötteken való felülkerekedés ősi eredetű index jele nem csak a hadi események lezárásaiban, a vesztesek és harci eszközeik győztesek elé vetésében ismétlődik, hanem a sportversenyek dobogóinak lépcsőzetes elrendezéseiben, ezáltal hangsúlyozva a győztes kiemelését, fölülemelkedését. Erre utal Cesare Ripa is a szárnyaló Niké/Victoria antik ábrázolásai kapcsán: „Győzelem a régieknél (...) Szállni látszik, minthogy annál kedvesebb a győzelem, minél nyilvánvalóbban tanuskodik a fölényről és a szembetűnő kiválóságról” (Ripa 1997: 606).

Koszorúk, trófeák, kupák

A görög-római kultúrában a győzelem fogalmának mitológiai vonatkozásai, valamint a hadi, sport és művészeti díjak és motívumok összetett hagyományok mentén, sok esetben a jelek kölcsönhatásaival kristályosodtak ki. A görög mitológiában a győzelmet Niké istennő személyesítette meg, akinek attribútuma a győztes felé nyújtott koszorú és gyakran egy pálmaág. Hésziodosz *Az istenek születésében* a Győzelmet Sztüx és Pallasz egyik gyermekének nevezi, aki Zeusz elmaradhatatlan kísérője (Hésziodosz 1974: 18–19). Egy Kr. e. 5. század végi görög vázaképen a szárnyas Nikét a titánok elleni harcban a győzedelmes Zeusz harci szekérének vezetőjeként ábrázolták (lásd 4. kép). Ezzel a mitológiai hagyománnyal összefüggésben, a szalamiszi, Kr. e. 480-ban zajló tengeri csata perzsák fölötti görög győzelmét jelző jóslatot így idézi Hérodotosz: „győz a nagy Ég joga majd a gonosz Gőg durva leányán (...) és a

szabadságnak napját Hellaszra deríti mindent látó, nagy Kronidész meg az isteni Niké” (Hérodotosz 1989: 580).

Pauszaniasz 2. századi leírása alapján az olümpiai Zeusz templom homlokzatának csúcsán aranyozott Niké-szobor állt, mivel a mítoszok szerint a görög főisten ezen a területen győzte le Kronoszt és a titánokat, ennek emlékére rendezték meg Zeusz tiszteletére az Olümpiai Játékokat (Pauszaniasz I. 2000: 281). Az olümpiai főtemplomban elhelyezett monumentális, krizelefantin technikával készített Zeusz szobor „Jobb kezében a szintén aranyból és elefántcsontból készült Nikét tartja, akinek egyik kezében szalag, a fején pedig koszorú van” (Pauszaniasz I. 2000: 282). A Pheidiasz műhelyében Kr. e. 430 körül készített szobor a kora bizánci időszakban pusztulhatott el. Az athéni Akropolisz főtemplomában a Parthenonban Pallasz Athéné monumentális szobrán Niké szintén az istennő jobb tenyerén állt. Niké fennmaradt művészi ábrázolásai között talán a legismertebb a szamothrakéi Szárnyas Niké, amelyet a rodosziak állítottak Kr. e. 190 körül, valószínűleg egy tengeri csata emlékére, jelenleg a párizsi Louvre Múzeumban található. Ezek az összetett jelalakzatok és az emberi figurában megszemélyesített fogalom együttes kompozíciói a győzelem-allegóriák állandósult vizuális megjelenítései, szorosan kapcsolódva a szöveghagyományokhoz.

4. kép. Niké vezeti Zeusz harci szekerét. Görög vörösalakos váza.

Párizs, Louvre,

<https://www.theoi.com/Gallery/T24.2.html>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

5. kép. Victoria bronzszobra, 1. század.

Magyar Nemzeti Múzeum.

(A szerző fotója)

6. kép. Niké/Victoria ábrázolása Ephesosban.

<https://turkisharchaeonews.net/site/ephesus>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

Ezeknek a kiemelkedő jelentőségű kultuszszobroknak az ikonográfiai elemei a római korban is tovább éltek, hasonló módon ábrázolták a görög győzelemistennő római megfelelőjét, Victoriát, akit a szenátus védőistennőjeként tiszteltek, több szentélye is volt a birodalom központjában. Victoria a hadvezérek és a császárok, valamint általában a rómaiak győzelmét személyesítette meg, figurája és attribútumai a triumfális ikonográfia elmaradhatatlan elemei (Irmischer 1993. 315, 395; Tamás és Kulin: 2005, 2016). Az

első Victoria templomot Lucius Postumius consul építtette fel Rómában a Palatinuson, a samnis háború idején, Kr. e. 294-ben (Livius 1982: 142). Augustus a Kr. e. 31-ben lezajló actiumi csata emlékére Győzelem-oltárt emeltetett a senatusi Curia Iuliában, amelyet 357-ben II. Constantius században eltávolított, mint a római pogány kultuszok jelképét (Adamik 1996: 218–220). A Győzelem-oltár visszaállításáról a 4. század végén több alkalommal vita folyt az Aurelius Symmachus vezette senatorok, valamint Mediolanum/Milánó püspöke, Ambrosius és a keresztény császárok között (Vanyó 2017: 359; Adamik 1997: 411–412). A római állam győzelmeinek jelképe végül 410-ben, Alarik Róma elleni támadásakor, tűzvészben pusztult el (Sheridan 1966: 206). A senatusi Győzelem-oltár istennőjének ábrázolását követhette az a római szobrász is, aki az 1. században elkészítette a glóbuszon lebegő Victoria bronz kispasztikát, amely az Akasztó-Dörögecpusztán talált szarmata régészeti leletegyüttes darabja. A Magyar Nemzeti Múzeumban látható, jó állapotban fennmaradt bronz szobrocska attribútumai, a koszorú és a pálmaág elvesztek (B. Thomas 1972: 81) (lásd 5. kép).

Plutarkhosz az Othoról írt életrajzában a Capitoliumon felállított, harci szekéren álló Victoria-szobrot említ (Plutarkhosz 2. 2001: 954). Epheszosz városközpontjában fennmaradt egy római kori, 4–5. századi épületet díszítő dombormű, Niké/Victoria figurájával. A győzelem istennőjét attribútumaival, szárnyakkal, babérkoszorúval és pálmaággal ábrázolták, amely a római diadalíveken is jellegzetes pasztikai ábrázolás volt (lásd 6. kép). A császárkorban a hagyományos római győzelem jelentés kiegészült a birodalom békéjére, gazdagságára utaló jelentésekkel (Tamás, Kulin: 2005, 2016).

A görög hadi szokások egyike volt a győzelmi index jel, a tropaion (lat. tropaeum, trófea) állítása a csatatéren, a legyőzöttek fegyvereiből. A történeti források szerint a perzsa háborúban a győztes görögök készítettek tropaionokat, Marathónnál és Szalamisznál a perzsa fegyverekből állított tropaionokat pedig márványból készített emlékművekkel váltották fel. A marathóni emlékmű feltehetően egy oszlopon álló monumentális Niké-figura lehetett (Bélyácz 2005).

A római korban a tropaeum győzelmi áldozatként is funkcionált: Fabius consul a samnis sereg fölötti győzelmet követően „az ellenség összegyűjtött fegyvereit, egy halomba rakatva, a Győzelmes Iuppiter tiszteletére felgyújtatta” (Livius 1982: 137). A harctéri tropaeak és a városokban emelt győzelmi oszlopok, diadalívek hirdették a hadi sikereket, például az Alpok törzseit legyőző Augustus Kr. u. 6 körül építtette meg Italia és Gallia határán a Tropaea Augustit (Bélyácz 2005), a romosan fennmaradt monumentális emlékművön római tropaeumot ábrázoló dombormű is látható a térdelő legyőzöttekkel (lásd 7. kép). A hódító római birodalom győzelmi ikonográfiája példaként komplex jelalakzat maradt fenn az anatóliai Aphrodisias városában, az 1. századi Sebasteion épület déli oldalán (jelenleg: Aphrodisias Museum). Az egyik

győzelmi relief a Iulius-Claudius dinasztia császára, (Augustus, Tiberius vagy Claudius) és a szárnyas Victoria között egy tropaeumot jelenít meg, alatta legyőzött barbár fogollyal. A császár attribútuma a győzelmi koszorú, a lándzsa, valamint Iuppiter állatszimbóluma, a sas, a római seregek hadi emblémája (Kemp 2016) (lásd 8. kép). A kompozíciót tehát index és szimbólum jelek összessége alkotja, a hagyományos győzelem-allegória motívumaival.

A 2. század elején emelt, a mai Adamclisi mellett állt a Tropaeum Traiani a császár dákok felett aratott győzelmének emlékműve, melynek metopé reliefjeinek egyikén a katonai zászlók (labarum) között egy római katona hadijelként emel magasba győzelmi koszorúkat (Harl 2021) (lásd 9. kép).

7. kép. Római tropaeum, La Turbie, Tropaea Augusti, dombormű részlet.

<https://cotedazurfrance.com/todo/art-and-culture/explore-tropaeum-alpium/>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

8. kép. Római császár és Victoria. Aphrodisium, a Sebasteion egyik domborműve.

<https://turkisharchaeonews.net/museum/aphrodisias-museum>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 30.

9. kép. Római hadi jelvények a Tropaeum Traiani egyik metopéjában.

<https://lupa.at/21426?query=1>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

A sportban elért győzelem tárgyi kifejezésére az ókori görög kultúrából több olyan példát találunk, amelyek az európai hagyományban is használatosak. Az athéni sportversenyek díjai és egyben győzelmi jelképei, a panathénai amphorák ('kétfülű edények') voltak, amelyeket a Pallasz Athéné olajfa ligetének terméséből sajtolt szent olívaolajjal megtöltve adtak át a győzteseknek (lásd 10–11. kép). Ezeknek a Kr. e. 6–2. század között használatos amphoráknak az egyik oldalán Athéné istennőt, másik oldalán azt a sportágot ábrázolták, amelynek győztese elnyerte a szent olívaolajat és annak tartóedényét (Dági 2004). Ezt a hagyományt elevenítették fel a sport- és más versenyek kupa díjaival a modern kori Európában, majd világszerte. A győztes sportolók az olívaolajjal töltött amphorák mellé olajágból készített koszorút is kaptak, például egy görög vörösalakos vázaképen Niké helyezi a győztes fejére a koszorút (lásd 12. kép).

10–11. kép. Athéni Panathénaiá-amphorák.

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248902>

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/254862>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

12. kép. Görög vörösalakos vázákép részlete.

<https://greekcitytimes.com/2024/04/28/story-of-the-olympic-games-3/>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

A Püthói zenei és költészeti versenyeken a költőket babérkoszorúval jutalmazták, mivel Apollón, a zene és költészet patrónusa, a szerelme elől menekülő, babérfává változó Daphné emlékére az isten ennek a fának az ágából készített koszorút hordott. Így jelenítették meg egy Kr.e. Külix-csészén is Apollónt, jellegzetes attribútumaival, a lanttal és a babérkoszorúval (lásd 13. kép). Ez az ikonográfiai hagyomány a római korban is tovább élt, például Pompeiben egy babérkoszorús költőt megjelenítő faliképet is feltártak (lásd 14. kép).

13. kép Külix-csésze, Kr. e. 5. század, Delphi Archeological Museum.

<https://www.worldhistory.org/image/986/apollo-with-lyre/>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

14. kép. Római költő babérkoszorúval, Pompei falfestmény.

<https://www.heritage-print.com/roman-wall-painting-poet-stabiae-near-pompeii-14852875.html>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

Rómában a babérkoszorú a hadi győzelmek, császári dicsőség jelképévé is vált, például Caligula császárt (uralk. 37–41) babérkoszorúval ábrázolták (Bécs, Kunsthistorisches Museum), (lásd 15. kép). Aurelianus (uralk. 270–275) érméjén a koszorú szintén császár fejét ékesíti, valamint Victoria kezében is babérkoszorú látható (lásd 16. kép).

15. kép. Caligula császár kámeája.
Bécs, Kunsthistorisches Museum.
<https://www.khm.at/objektdb/detail/detail/59153/?offset=25&lv=list>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

16. kép. Aurelianus római császár érme.
<https://auctions.cngcoins.com/lots/view/4-708BS/aurelian-ad-270-275-av-aureus-205mm-316-g-12h-siscia-mint-4th-emission-autumn-ad-271>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

Keresztény győzelemi jelek

A keresztény kultúrában a korábbi, hagyományos zsidó és antik győzelmi szimbólumok átértelmezésére, valamint új jelképek bevezetésére is találunk példát. A vesztet maga alá gyűrő, diadalt jelző index gesztusjel a Zsoltárok könyvében is szerepel: „minden ellenségedet lábad alá teszem zsámolyul” (Zsolt 110, 1). Az ikonográfiai hagyományban a sátán és a pokol ördögei fölött aratott győzelem jeleként Krisztust baziliskuszra, oroszlánra, sárkányra taposva, Mihály arkangyalt a letaszított ördögre taposva is ábrázolják (Seibert 1986: 231). A keresztény kontextusban a Krisztusban való hit a halál legyőzése: „a halandó halhatatlanságba öltözik, akkor teljesül be, ami meg van írva: »Teljes a diadal a halál fölött!«” (1Kor 15,54). Az Újszövetség apostoli leveleiben és *Jelenések könyvében* tizennégy alkalommal szerepel a győzelmi és a hervadhatatlan koszorú, valamint a dicsőség koszorúja. A Korinthusiaknak írt első levél a sportolók hervadó koszorúját szembesíti a keresztények hervadhatatlan koszorújával (1Kor 9,25), Péter első levele szintén „a dicsőség hervadhatatlan koszorúját” (1Pét 5,4) említi. A Jakab levélben a kísértés próbáját kiállók kapják „az élet koszorúját, amelyet az Úr azoknak ígért, akik őt szeretik” (Jak 1,12). Az Isten iránti hűség jutalma a győzelmi koszorúként elnyert örök élet (Jel 2,10). A hervadhatatlan koszorúkat a *Jelenések könyvének* Mennyei Jeruzsálemet leíró látomásához hasonlóan arany és fénylő drágakövek díszítik, így jelenítették

meg a koszorúkkal vonuló szenteket a ravennai San Apollinare Nuovo 6. századi mozaikképén is.

Valens császár érmén szintén együtt látható a hagyományos, koszorút nyújtó Victoria és a labarumon megjelenített krisztogram, a keresztény győzelmi motívum, jelezve az átmeneti időszak összetett jelképhasználatát (lásd 3. kép). A római hadiszászló motívuma, a $\chi\rho$, azaz a messiás jelentésű görög XPICTOC ('Krisztus') szó első két betűjéből (a Khí és Rhó betűkből) kialakított jel, amelyet a győzedelmes keresztény egyház és egyben az isteni támogatásnak köszönhetően legyőzhetetlen római hadak jeleként használtak a 4. század első harmadától kezdődően (Újvári 2015). A Honorius nyugat-római császár (uralk. 393–423) által adományozott, elefántcsontból faragott consuli *Probus-diptychon* bal oldali tábláján a császárt szintén kettős győzelmi jelképpel ábrázolják. Bal kezében a hagyományos római Victoria figura áll, kezében koszorúval és pálmaággal, jobb kezében pedig hadiszászlót, labarumot tart. A zászló tetejére, a római főisten, Jupiter állatszimbóluma helyére a $\chi\rho$ motívum, a krisztogram került. A zászló latin feliratába („IN NOMINE XPI VINCAS SEMPER” 'Krisztus nevében mindig győzz') a görög XPICTOC szó rövidítését, a „XP”-t illesztették (lásd 17. kép).

Constantinus császár milviusi győzelmének látomásos jele, a „XP” görög betűjel, azaz a krisztogram, melynek történetét Ceasareai Euszebiosz püspök, Constantinus történetírója örökített meg.

17. kép. Probus dyptichon, 406. Aosta, Katedrális kincstár.

<https://www.lovevda.it/en/database/8/museums/aosta/cathedral-treasure-museum/738>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

18. kép. Passió-szarkofág, 350 k. Vatikáni Múzeum.

https://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/collezioni/musei/museo-pio-cristiano/sarcofagi-_a-colonne/sarcofago-con-scene-della-passione-di-cristo.html

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

19. kép. Krisztogram mint római/bizánci pajzsdísz. Ravenna, 6. század, San Vitale, mozaikkép részlete.

<https://www.thebyzantinelegacy.com/san-vitale>

Utolsó letöltés: 2024. 06.

28.

Euszebiosz elbeszélése szerint „a győzelemhozó jelet a székesfővárosban hatalmas győzelmi jelvényként állíttatta fel, egyértelműen, mint a római uralom eltörölhetetlen megmentő jelvényét, s az egész királyság oltalmazóját” (*Vita Constantini*, 9. In: Bugár 2004: II. 112). A győzelmi koszorúba illesztett krisztogram, amely a 4. századtól a korai keresztény művészet jellegzetes motívumává vált, számos 4–6. századi szarkofág díszítő motívuma. A 350 körül készített ún. Passió-szarkofágon, a keresztre feszítés jelenetén a diadalkoszorúba illesztett krisztogram Krisztus feltámadását jelképezi (lásd 18. kép). A ravennai San Vitale templom Iustinus császárt és őrségét ábrázoló mozaikképén a katonák pajzsain látható a motívum (lásd 19. kép). A római/bizánci sereg győzelmi jele egyben a keresztény egyház diadalát is hirdette.

Constantinus császár a keresztények szabad vallásgyakorlatát biztosító 313-as ediktum kiadásán és a Nikaiában összehívott első egyetemes keresztény zsinat kezdeményezésén túl betilttatta a keresztre feszítés gyakorlatát, amely részben gátolta a latinkereszt és a keresztre feszítés ábrázolási hagyományának kialakulását a kereszténység első évszázadaiban. Euszebiosz *Vita Constantini* című műve szerint Constantinus „úgy látta, hogy birodalmának védője a kereszt” (Vanyó 1995: 187). A drágaköves, rügyes kereszt a kora középkortól kezdődően vált a halál fölött aratott győzelem, a feltámadás keresztény jelévé. A 6. századi Ravenna, San Apollinare in Classe, apszismozaikján Krisztus színeváltozását, isteni dicsőségét szimbolizálja (lásd 20. kép).

Az antik győzelem allegória és a keresztény motívumok különleges ötvözete az a 4. századi padlómozaik kompozíció, amely az Aquileiai Assunta-bazilikában maradt fenn. Victoria babérkoszorút és pálmaágot tartó szárnyas figuráját eucharisztikus motívumok, kenyér és bor (lásd 21. kép), valamint a „győztes” hívek ételeket adományozó figurái övezik, akik az apostoli levelek értelmében elnyerik a hervadhatatlan koszorút (1Kor 9,24), az örök életet (Róm 6,11).

20. kép. Apszismozaik részlete, Ravenna, San Apollinare in Classe templom, 6. század.
<https://ravennantica.it/en/santapollinare-in-classe/>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

21. kép. Victoria az eukharisztia szimbólumaival. 4. századi padlómozaik részlete, Aquileia, Sta Maria Assunta-bazilika.
<https://www.christianiconography.info/Venice%202018/Aquileia/donorPanels.htm>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

Az európai hagyományban a győzelemhez hang-jel is kapcsolódik: a II. Mohamed szultán vezette török hódítók elleni küzdelmek kiemelkedő hadi sikere, a nándorfehérvári diadal jelképévé vált a déli harangszó, amelyet valójában még az ütközetet megelőzően, 1456. június 29-én, Szent Péter és Szent Pál ünnepén, III. Callixtus pápa rendelt el a *Bulla Orationum*ban, a reggeli és az esti harangszó közé iktatva a déli harangozást. E szerint „elrendeljük, hogy az összes városok, területek és helyek minden egyes templomában a Nona és Vesperas között (...) egy vagy több messzehangzó haranggal, hogy jól hallhatók legyenek, minden egyes nap háromszor harangozzanak” (Mészáros 2006: 88). Viszont a bulla az Alpokon túli területekre csak a július 4-e és 22-e közötti nándorfehérvári harcokat, a Hunyadi vezette sereg váratlan sikerét követően jutott el, a győzelem hírével együtt, így a déli harangszó immár a diadalra emlékeztetett (Szűcs 1981: 13–15, Mészáros 2006: 19). Napjainkban a déli harangszó, az eredeti kontextustól eltávolodva, elsősorban időjelző funkcióval rendelkezik (Szívós 2014: 159).

A középkorban is, de különösen a reneszánsz kortól gyakran alkalmazták az ókori görög-római győzelmi jelképeket. Mátyás király babérkoszorús portréja a Guarnacci Corvina kódexben a római császárok portréit idézi (lásd 22. kép). A szárnyas Victoria helyez babérkoszorút a szigetvári hős fejére a *Zrínyi Miklós apoteózisa* című, 16. században készített festményen (Szépművészeti Múzeum) (lásd 23. kép). Az antik kultúra jelképeit előszeretettel alkalmazó reneszánsz korban a költészeti diadal jeleként a legkiemelkedőbb költőket is

babérkoszorúval ábrázolták, ezt példázza Giorgio Vasari *Hat toszkán költő* című festménye is (balról: Landino, Ficino, Petrarca, Boccaccio, Dante, Cavalcanti) (lásd 24. kép).

Cesare Ripa *Iconologia* című művében a Győzelem allegorikus ábrázolásait római alkotásokra (Heliodorus, Plinius, Claudinaus írásaira, Octavianus, Domitianus, Vespasianus és Domitianus érméire) hivatkozva ajánlja: „Szárnyas nőnek festjük, aki talpazaton áll, egyik kezében pálmával, a másikban koszorúval”. Attribútuma lehet még a győzelem jelentéssel összefüggésben a kígyó mint az okosság, a gránátalma mint az egység, a bőségszaru pedig mint a gazdagság jelképe. Valamint „ellenségtől zsákmányolt trófeák halmán” ülve is ábrázolható, tengeri győzelem esetén pedig „trófeaként tengeri szerszámok, úgymint kormánylapátok, horgonyok vagy evezők” lehetnek mellette (1997: 605–608).

22. kép. Mátyás király babérkoszorús portréja, Guarnacci Corvina.

<https://corvina.hu/hu/a-corvinakrol/erdekessegek/matyas-abrazolasok/>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

23. kép. Ismeretlen magyar festő: Zrínyi Miklós apoteózisa (részlet) Budapest, Magyar Nemzeti Galéria. <https://mng.hu/mutargya/k/34295/>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

24. kép. Giorgio Vasari: *Hat toszkán költő*. 1544, Minneapolis Institute of Arts, Minnesota.

<https://collections.artsia.org/art/1850/six-tuscan-poets-giorgio-vasari>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

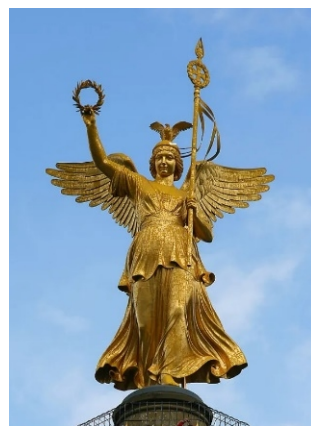
A babérkoszorú, a római császárok attribútuma a Napóleont győzedelmes uralkodóként ábrázoló Ingres festményen is megjelenik (lásd 25. kép), a 19. századtól viszont elsősorban a művészi dicsőség jele. A Magyar Nemzeti Múzeum koszorú gyűjteményében Liszt Ferenc arany koszorúja is megtekinthető, amelyet a művész pályájának 50. jubileuma alkalmából kapott (lásd 26. kép).

25. kép. Jean-Aguste Ingres: *Bonaparte Napoleon*, 1806.
Paris, Musée de l'Armée.
<https://www.musee-armee.fr/en/collections/museum-treasures/napoleon-on-the-throne.html>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

26. kép. Liszt Ferenc jubileumi aranykoszorúja, 1873.
Budapest, Nemzeti Múzeum.
A szerző fotója.

27. kép. A berlini Győzelem oszlop Victoria szobra, 1873.
<https://www.visitberlin.de/en/siegessaule>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

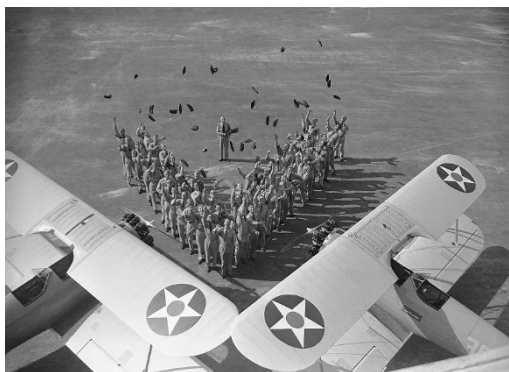
A német egyesítési háborúkat követően, 1873-ban emelt berlini Győzelem oszlop szobra (lásd 27. kép) ugyanúgy az antik Niké/Victoria ábrázolások ikonográfiai mintáit követi, mint a Rómában emelt II. Victor Emmanuel emlékmű (1911–1935) diadaloszlopokra helyezett Győzelem-allegóriái, valamint az építmény tetején, kétoldalt elhelyezett szoborcsoportok quadrigákat vezető Victoria-figurái.

„V for Victory”

A 20. század közepén, a 2. világháború idején új, győzelmet kifejező gesztusjel honosodott meg, amely a latin eredetű angol Victory szó kezdőbetűjét utánzó, a mutató és középsőujjakkból formált gesztusjel. 1941 januárjában, a német megszállás miatt Angliába emigrált belga politikus, Victor de Laveleye kezdeményezte a BBC európai szolgálatának adásában a győzelem jelentésű vallon-francia *victoire* és a szabadság jelentésű flamand *vryjheid* szavak közös kezdőbetűjének, a V-jelnek a használatát az ellenállás és a megszállók elleni közös fellépés, a győzelembe vetett hit kifejezésére (Kerrison 2020) (lásd 28. kép). Douglas Ritchie vezetésével a BBC „V for Victory” kampánya ehhez a kezdeményezéshez csatlakozott, majd pedig Winston Churchill brit miniszterelnök tette közzismertté a kézjelet, akiről számos fotó készült ezzel a gesztussal (lásd 29. kép).

A V-motívum hangzó jelként új jelentéssel gazdagodott, ugyanis a V betű morze jele, a három pont és vonás (···–) Beethoven V. „Sors” szimfóniájának közzismert első taktusaira rímel. Erre utalva, a BBC adás üzeneteiben a németek sorsszerű bukását, a felettük aratott győzelmet hirdette, melyre korabeli plakátok, bélyegek is utaltak (lásd 30. kép). Churchill rádióbeli üzenetben is erősítette ezt a jelentést: „A V-jel a megszállt területek szimbóluma és a náci zsarnokságra váró sors előjele” (Putnam 2024). A V-jel a szövetséges csapatok

támogatásának és a nácik által megszállt területek felszabadításakor az üdvözlésnek a gesztusaként funkcionált.

28. kép. A Királyi Légierő kadétjai és gépei V-alakzatban, 1941-ben.

<https://www.euronews.com/culture/2023/07/19/culture-re-view-how-winston-churchill-invented-the-v-sign>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

29. kép. Winston Churchill a V-jelet mutatva.

<https://www.warhistoryonline.com/history/10-strange-facts-sir-winston-churchill-xc.html>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

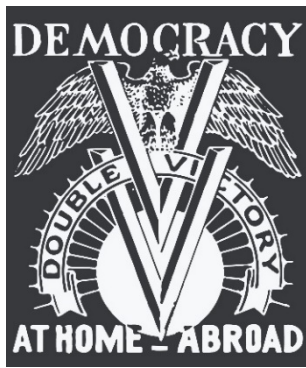
30. kép. A „V for Victory” kampány egyik bélyege, a V-morze jellel.

<https://www.ebay.com/itm/155198171924>

Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

Az Amerikai Egyesült Államokban is átvették a V-kampányt a háborús mozgósításban, a jel a háborús erőfeszítésekre, az összefogásra is utalt, gyakori motívumként használták kitűzőkön és használati tárgyakon. A motívum módosult és újabb jelentéssel gazdagodott, amikor az afro-amerikai katonák 1941-ben meghírdették a „kettős V”-kampányt, amely a külső ellenség és a belső, rasszista diszkrimináció elleni polgárjogi harc győzelmét egyaránt hirdette (Dixon 2020) (lásd 31. kép).

A V-jelet az 1960-as években, a vietnámi háború idején a háború elleni küzdelem és a béke jeleként használták, így látható például a *Time* magazin 1969. október 17-i számának borítóján is (lásd 32. kép). Napjainkban ez a latin eredetű, angol szó kezdőbetűjének ikon jele a szó szoros értelemben vett győzelem mellett a szolidaritás, az ellenállás, a béke és a kitartás globális jeleként is használatos (lásd 33. kép).

31. kép. Kettős V-kampány, USA, 1942.
<https://www.blackpast.org/african-american-history/events-african-american-history/the-double-v-campaign-1942-1945/>,
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

32. kép. A Time magazin 1969. október 17-i számának borítója.
<https://content.time.com/time/covers/0,16641,19691017,00.html>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

33. kép. Szíriai gyerekek, menekülttáborban, 2015.
<https://imgur.com/syrian-children-showing-peace-sign-to-world-4EbVsAt>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 28.

Összefoglalás

Az életet átható küzdelmekben a csoportok összetartozását, a győzelem reményét és az elért sikert mindig olyan jelekkel fejezték ki, amelyet a jelhasználó közösség ismert, elfogadott, azonosulni tudott a jelek tartalmával. Az Európában használatos győzelmi jelek áttekintése is bizonyítja kultúránk ókori antik és keresztény gyökereit, amelyeket a történelem során új győzelmi motívumok egészítettek ki, vizuális és hangzó, valamint gesztus jelek alkalmazása gazdagított. A jelentések átértelmezésének, kiegészítésének példái megvilágítják a jelentésképződés összetett folyamatait, amelyet a tradíciókat időnként felülíró új motívumok és tartalmak módosíthatnak, a jelalkalmazó közösség szokásainak megfelelően. A 20. század során, a globalizáció következtében pedig már az Európán kívüli kultúrákban is teret nyerhetnek a kontinensünkön kialakuló jelképek, köztük a győzelem jelei.

Irodalom

- Adamik T. (1996). *A Római irodalom a késő császárkorban*. Seneca.
- Adamik T. (1997). Szent Ambrus, a szónok. *Magyar Egyházzene* IV. 1996/1997. 409–410. https://mez.egyhazzene.hu/pdf/04/04_04_409416.pdf Utolsó letöltés: 2024. 05. 14.
- B. Thomas E. (1972). Kora császárkori Victoria-szobrocska a barbarikumból. In: Horváth Attila – H. Tóth E. szerk.: *Cumania 1. Archeologia* (Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei, Kecskemét, 1972). 81. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BACS_cumania_01/?pg=82&layout=s Utolsó letöltés: 2024. 05. 14.

- Bélyácz K. (2005). Tropaion. *Hyperion lexikon*.
<http://hyperion.szepmuveszeti.hu/hu/lexikon/1725> Utolsó letöltés: 2024. 06. 14.
- Bugár M. I. (2004. szerk.). *Szagrális képzőművészet a keresztény ókorban*. I–II. Forrásgyűjtemény, Paulus Hungarus, Kairosz.
- Dági M. (2004). Amphora. *Hyperion lexikon*.
<http://www2.szepmuveszeti.hu/hyperion/lexikon.php?id=105> Utolsó letöltés: 2024. 05. 14.
- Dixon, E. A. (2020) *The Double V Campaign (1942–1945)*
<https://www.blackpast.org/african-american-history/events-african-american-history/the-double-v-campaign-1942-1945/>
- Harl, F. (2021). Metope X vom Tropaeum Traiani. *Ubi Erat Lupa: Bilddatenbank zu antiken Steindenkmälern*. <https://lupa.at/21426?query=1> Utolsó letöltés: 2024. 06. 15.
- Hérodotosz (1989). *A görög–perzsa háború*. Európa.
- Hésziadosz (1974.) *Istenek születése. Munkák és napok*. (ford. Trencsényi-Waldapfel Imre) Magyar Helikon.
- Kemp, J. (2016). Movement, the Senses and Representations of the Roman World: Experiencing the Sebasteion in Aphrodisias. *The Warwick Research Journal*, 3(2), 157–184.
<http://exchanges.warwick.ac.uk/index.php/exchanges/article/view/76>.
Utolsó letöltés: 2024. 06. 30.
- Kerrison, A. (2020). Where does 'V for Victory' come from?
<https://www.iwm.org.uk/history/where-does-v-for-victory-come-from>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 25.
- Livius, T. (1982). *A római nép története a város alapításától*. 2. kötet. Európa
- Mészáros I. (2006. szerk.) *Erősítsd testvéreidet, Magyar vonatkozású pápai üzenetek 1456-ból és 1956-ból*. Szent István Társulat.
- Pauszaniasz (2000). *Görögország leírása I–II*. Pallas Stúdió – Attraktor Kft. (ford. Muraközy Gyula)
- Peirce, Ch. S., (2005.) A jelek felosztása. In: Horányi Özséb – Szépe György (szerk.), *A jel tudománya. Szemiotika*. General Press. 23–37.
- Plutarkhosz (2001). *Párhuzamos életrajzok* 1–2. (ford. Máthé Elek) Osiris.
- Putnam, J. (2024). <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/v-victory-sign-resistance> Utolsó letöltés: 2024. 06. 25.
- Ripa, C. (1997). *Iconologia*. Balassi.
- Sheridan, J. J. (1966). The Altar of Victory – Paganism's Last Battle. *L'Antiquité Classique*, T. 35, Fasc. 1.186–206. https://www.persee.fr/doc/antiq_0770-2817_1966_num_35_1_1466
- Seibert, J. (1986. szerk.) *A keresztény művészet lexikona*. Corvina.
- A Szívós M. (2014). *A jelaktusok elmélete*. Magyar Szemiotikai Társaság–Loisir.
- Szívós M. (2012). *A jeltől a kódig. Rendszeres szemiotika*. Loisir.

Szűcs J. (1981). Miért szól délben a harang? *História*, 13–15.

Tamás Á., Kulin V. (2005, 2016). *Victoria*

<http://hyperion.szepmuveszeti.hu/hu/lexicon/1764> Utolsó letöltés: 2024. 05. 24.

Újvári E. (2015). Növényi jelstruktúra – keresztény jelentés az *Harbaville-i triptychonon*. In „Jelet hagyni” *Vizuális alkotások és rítusok szemiotikai elemzése*. Jel-Kép-Tér 1. SZEK-JGyF. 69–92.

<http://www.jgypk.hu/kiado/termek/jelet-hagyni-e-book/>

Újvári E. (2015.) Egy ókeresztény jelkép a birodalmi politikában.

<http://www.jgypk.hu/jelkepter/e-jelben-gyozni-fogsz-egy-okereszteny-jelkep-a-romai-birodalmi-politikaban/> Utolsó letöltés: 2024. 06. 15.

Vanyó L. (1995). *Katekézis, költészet és ikonográfia a 4. században*. Jel.

Vanyó L. (2017). *Az ókeresztény egyház irodalma* II. Jel.